

İLKÇAĞ FELSEFESİ TARİHİ

-METİNLERLE-

YAYIN NO: 861

İLKÇAĞ FELSEFESİ TARİHİ -METİNLERLE-
Prof. Dr. H. Ömer Özden - Prof. Dr. Osman Elmalı

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1.-5. Basımlar: Arı Sanat Yayınevi 2011-2016
Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Kasım 2017
7. Basım: Kasım 2023

ISBN: 978 - 605 - 9521 - 61 - 1

Kapak: *Kenan Özcan*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Şekil Ofset*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

İLKÇAĞ FELSEFESİ TARİHİ

-METİNLERLE-

PROF. DR. H. ÖMER ÖZDEN

PROF. DR. OSMAN ELMALI

-Geniřletilmiř yeni basım-

H. ÖMER ÖZDEN

Ömer Özden, 1962 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve ortaokuldan sonra 1979 yılında Erzurum Lisesi ve 1985 yılında da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl bu fakültede akademik hayata giren Özden, 1991 yılında Felsefe Tarihi alanında doktorasını tamamladı. 1993'te Yardımcı Doçent, 2002 yılında Doçent ve 2007 yılında da Profesör oldu. Evli ve iki çocuk babası olan Ömer Özden'in ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi, ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunduğu bildirileri, gazete ve dergilerde yayımladığı pek çok deneme, eleştiri ve sanat yazılarının yanında yayımlanmış 14 kitabı bulunmaktadır. Bunlar:

- *İbni Sina-Descartes/Metafizik Bir Karşılaştırma*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996; 2. Baskı, 2015.
- *Eстетik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- *Aşk'la (Aşk Felsefesi)*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2007, 2. Baskı, 2012.
- *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011; 2. Baskı, 2013; 3. Baskı, 2016.
- *Erzurum'da Ramazan*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013; 2. Baskı, 2015.
- *Türk Düşünce Tarihi*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2014; 2. Baskı, 2015.
- *Yaratıcı Aşk*, Dönem Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- *Naim Hoca-Halk Adamı, Din Adamı, Millet Adamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.
- *Naim Hoca*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2015.
- *Ve Aşk*, *Aşk'la* kitabının Farsçaya tercümesi, Reha Endişan Yayınevi, Tahran, 2015.
- *Rüştü Mızrak Şiir Defteri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2015, (Şenol Mızrak-İsmail Bingöl-Ali Kurt ile birlikte)
- *Ahîlik ve Erzurum*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- *İslâm Felsefesi Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- *Aşka Övgü*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2020.

H. Ömer Özden, Türk Felsefe Derneği (TÜFED) tarafından ilki Aralık 2019'da verilen "Prof. Dr. Necati Öner Felsefeye Hizmet Ödülü'ne" layık görülen iki akademisyenden biridir.

OSMAN ELMALI

Osman Elmalı, 1968'de Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladıktan sonra, Konya'da başladığı yükseköğrenimini, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1991 yılında tamamladı. İki yıl Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra, 1994 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2001 yılında doktora çalışmasını tamamlayıp aynı yıl Yardımcı Doçent, 2008 yılında Doçent ve 2013 yılında da Profesör oldu.

Yayımlanmış üç kişisel, iki ortak kitabı ve çok sayıda makalesi bulunan Prof. Dr. Osman Elmalı, 2016 yılında Spor Bilimleri Fakültesi Dekanlığına atandı. İki yıl bu görevi yaptıktan sonra kendi fakültesindeki görevine dönen Elmalı, 2020 yılından bu yana İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı ile Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini birlikte yapmaktadır. Elmalı, evli ve üç çocuk babasıdır. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Yayımlanmış Kitapları:

- *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- *George Edward Moore'da Etik*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.
- *Ömer Nasuhi Bilmen'de Dini Ahlak*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

İki Yazarın Ortak Çalışmaları:

- *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Arı Sanat Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2016; 6. Baskı Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017.
- *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*, Arı Sanat Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2017.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
YENİ BASKIYA ÖN SÖZ	15
GİRİŞ	17
FELSEFE	17
Felsefenin Problem Alanları	19
1- FELSEFE VE TARİHİ	21
Felsefenin Başlangıcı	21
Çin Düşüncesi	22
Hint Düşüncesi	23
Mısır Düşüncesi	24
Türk Düşüncesi	25
Felsefenin Yunan Düşüncesiyle Başlatılmasının Nedenleri	26
Felsefe Tarihinin Dönemleri	28
Felsefe Tarihinin Kaynakları	28
2- PRESOKRATİK DÖNEM (NATÜRALİST DÖNEM)	29
Teologlar	30
Homeros	30
<i>Okuma Parçası</i>	31
Hesiodos	31
<i>Okuma Parçası</i>	32
Yedi Bilge	33
<i>Okuma Parçası</i>	33
TABIAT FİLOZOFLARI	35
Milet okulu	35
Thales	35
Felsefesi	35
<i>Okuma Parçası</i>	37
Anaksimandros	38
Felsefesi	38
<i>Okuma Parçası</i>	40

Anaksimenes	40
Felsefesi	41
Miletli Filozoflar Hakkında Kısa Bir Değerlendirme	42
Pythagoras	43
Pythagoras'ın Reenkarnasyon Anlayışı	43
Pythagoras'ın Felsefesi	45
<i>Okuma Parçası</i>	48
Ksenophanes	48
Felsefesi	48
<i>Okuma Parçası</i>	51
Herakleitos	52
Felsefesi	53
<i>Okuma Parçası</i>	56
Elea Okulu	57
Parmenides	57
Felsefesi	58
<i>Okuma Parçası</i>	60
Zenon	61
Felsefesi	62
<i>Okuma Parçası</i>	65
3- PLÜRALİST VE ANTROPOLOJİK DÖNEM	66
PLÜRALİSTLER	66
Empedokles	67
Felsefesi	68
<i>Okuma Parçası</i>	71
Anaksagoras	73
Felsefesi	74
<i>Okuma Parçası</i>	77
Leukippos	77
Demokritos	78
Felsefesi	79
<i>Okuma Parçası</i>	84
ANTROPOLOJİK DÖNEM	86
Sofistler	86
Protagoras	88
Felsefesi	90
<i>Okuma Parçası</i>	91
Gorgias	91
Felsefesi	92
<i>Okuma Parçası</i>	94

Prodikos	95
Felsefesi	96
<i>Okuma Parçası</i>	97
Sofistlerin Siyaset Felsefesi	97
Sözleşme Teorisi	97
Kuvvet Teorisi	98
<i>Okuma Parçası</i>	99
4- SOKRATES VE SONRASI DÖNEM	100
Sokrates	100
Sokrates'te Bilgi ve Yöntem	103
Sokrates'te Ahlak	104
Sokrates'te Bilgi ve Erdem İlişkisi	105
Sokrates'in Etkileri	108
<i>Okuma Parçası</i>	108
SOKRATES'İN YOLUNDAN GİDENLER	109
Sokratesçi Okullar	109
Megara Okulu	110
Elis-Eritrea Okulu	111
Kynikler Okulu	111
Antisthenes	112
<i>Okuma Parçası</i>	116
Kyrene Okulu	117
Aristippos	117
<i>Okuma Parçası</i>	119
5- BÜYÜK ÖĞRETİLER DÖNEMİ (FELSEFİ OKULLAR)	120
Platon	120
Eserleri	124
Gençlik Dönemi Eserleri	125
Geçiş Dönemi Eserleri	125
Olgunluk Dönemi Eserleri	125
Yaşlılık Dönemi Eserleri	126
Platon'un İdeler ve Varlık Öğretisi	126
Platon'da Bilgi ve Ruh Teorisi	128
Platon'da Psikoloji	131
Platon'un Ahlak Öğretisi	132
Platon'da Siyaset	133
Platon'un Sanat Felsefesi	139
İdealist Felsefenin Kurucusu Olarak Platon	140
<i>Okuma Parçası</i>	141

Aristoteles	145
Eserleri	146
Aristoteles'in Mantık Anlayışı	149
Aristoteles'te Bilgi Teorisi	153
Aristoteles'e Göre Varlık ve Oluş	155
Aristoteles'te Dört Neden Teorisi	158
Aristoteles'in Fizik Anlayışı	159
Aristoteles'in Evren Görüşü	160
Aristoteles'in İnsan Görüşü	161
Aristoteles'in Ruh Anlayışı	161
Aristoteles'in Ahlak Anlayışı	163
Aristoteles'in Devlet Anlayışı	164
Aristoteles'in Sanat Anlayışı	167
Peripatos Okulu	168
<i>Okuma Parçası</i>	168

6- HELENİSTİK DÖNEM-ROMA FELSEFESİ/ESKİ VE ORTA STOA

HELENİSTİK DÖNEM-ROMA FELSEFESİ	173
Helenistik Dönem Ahlak Felsefesi	175
Epikürizm	175
Epiküros	175
Epiküros'un Fizik Anlayışı	177
Epiküros'un Mantık ve Bilgi Teorisi	177
Epiküros'un Ahlak Anlayışı	179
<i>Okuma Parçası</i>	181
Stoa Okulu	183
Eski Stoa	184
Kıbrıslı Zenon	184
Eski Stoa Okulu'nun Mantık ve Bilgi Görüşü	185
Eski Stoa Okulu'nun Metafizik Anlayışı	186
Eski Stoa Okulu'nun Ruh Anlayışı	188
Eski Stoa Okulu'nun Ahlak Anlayışı	188
Eski Stoa Okulu'nun Devlet Felsefesi	189
<i>Okuma Parçası</i>	190
Orta Stoa	191
Panaitios	191
Panaitios'un Evren, İnsan ve Ruh Görüşü	192
Panaitios'un Ahlak Anlayışı	193
Panaitios'un Devlet Anlayışı	194

Orta Stoa ve Şüphecilik	195
Poseidonios	195
Poseidonios'un Evren Görüşü	196
Poseidonios'un İnsanve Ruh Görüşü	197
Poseidonios'un Ahlak Görüşü	198
Yeni Stoa (Romalı Stoalılar)	198
Seneca	198
<i>Okuma Parçası</i>	200
Epiktetos	203
<i>Okuma Parçası</i>	205
Marcus Aurelius	207
<i>Okuma Parçası</i>	208
Septikler (Şüpheciler)	210
Eski Şüpheciler	210
Pyrrhon	210
<i>Okuma Parçası</i>	212
Timon	212
<i>Okuma Parçası</i>	214
Akademi Şüpheciliği	214
Arkesilaos	214
Karneades	216
Duyumcu Şüphecilik	217
Ainesidemos	217
Sekstus Empirikus	218
Dinî Dönem	219
Philon	220
Yeni Platonculuk	220
Plotinus	221
Plotinus'un Tanrı Anlayışı	222
Plotinus'un Varlık Anlayışı	222
Plotinus'un Ruh ve Madde Görüşü	224
Plotinus'un Bilgi Görüşü	226
Plotinus'un Ahlak Anlayışı	226
Plotinus'un Estetik Anlayışı	227
<i>Okuma Parçası</i>	228
7- ORTAÇAĞ FELSEFESİ	230
Ortaçağ'ın Genel Özellikleri	231
Ortaçağ'ın Bazı Önemli Filozofları	233

Saint Augustinus	235
Hayatı ve Eserleri	235
Felsefesi	236
<i>Okuma Parçası</i>	242
Saint Anselmus	244
Hayatı ve Eserleri	244
Felsefesi	244
<i>Okuma Parçası</i>	248
Thomas Aquinas	251
Hayatı ve Eserleri	251
Felsefesi	251
<i>Okuma Parçası</i>	255
Ockham'lı William	258
Hayatı ve Eserleri	258
Felsefesi	258
<i>Okuma Parçası</i>	262
BİBLİYOGRAFYA	265

ÖN SÖZ

Bilimler, birbirlerini tamamlayan bir yapıya sahiptir. Biri olmadan diğeri noksan kalır. Kalkınma ve ilerleme de bu birliktelikle sağlanabilir. Yani sadece fen bilimlerinin önemsenip, sosyal bilimlerin ikincil gibi görünmesiyle ilerleme ve gelişme gerçekleşemez. Bu durum, sadece sosyal bilimlerin öne çıkarılıp fen bilimlerinin geri atılmasıyla da olamaz. Nitekim gerek Ortaçağ Avrupası'nın gerilemesi ve gerekse Osmanlı'nın gerilemeye başlayıp çöküşünde, tek yönlü bir eğitim-öğretim faaliyetine geçilmesinin önemli bir payı bulunduğu söylenebilir. O halde ilerleme ve kalkınma, fen bilimleri ile sosyal bilimlerin, bir başka ifadeyle maddi bilimlerle manevi bilimlerin birbirini desteklemesiyle gerçekleşebilir. Bu iki bilim arasındaki çimento ise felsefedir.

Felsefe, içerisinde din bilimlerinin de bulunduğu sosyal bilimlerle fen bilimleri arasında tam bir köprü görevi görür. Avrupa ve diğer ülkeler bunun farkına vardıkları için felsefeye özel bir önem verip Ortaçağ karanlığından, felsefeyi öne çıkararak kurtulmuşlarken, bizde durum biraz daha farklıdır. Felsefe 17. yüzyılın başlarında Osmanlı medreselerinden uzaklaştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, ülkemizde de bir kalkınma hamlesi başlatılmış ve fen bilimleri kadar, sosyal bilimlerin farklı alanları da önem kazanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda sağlık ve fen bilimleri biraz daha önemsenmiş ve felsefe de dâhil olmak üzere sosyal bilimler ikincil konumda görülmüştür.

Yıllar içinde sosyal bilimlerin lehine gelişen anlayışla, son zamanlarda felsefenin değeri biraz daha anlaşılmaya başlamış ve sağlık bilimleri de dâhil olmak üzere, fen bilimleri ile ilgilenen bölümlerde felsefeye de yer verilir olmuştur. Tıpta tıp etiğinin, Mühendislik ve Fen fakültelerinde bilim felsefesi ve tarihinin okutulmaya başlaması, bu konuda bir mesafe alındığını göstermesi bakımından sevindiricidir.

Edebiyat ve Eğitim fakültelerindeki felsefe bölümlerini tercih eden öğrenci sayısının her geçen yıl artması olumlu bir gelişme olduğu gibi, İlahiyat fakültelerindeki felsefe eğitimi de memnuniyet verecek boyuttadır. İlahiyat fakültelerinde Felsefe Tarihi, İslam Felsefesi, Din Felsefesi, Mantık gibi birkaç tür felsefe dersinin anabilim dalı düzeyinde bulunması, felsefenin din bilimleri alanındaki önemini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Felsefeye olan ilginin giderek artması, bu alanda telif ve tercüme eserlere olan ihtiyacı da artırmaktadır. Ülkemizde felsefeye duyulan bu merak ve ilginin bir yansıması olarak felsefi eserlerde de artış görülmektedir. Bundan yirmi-otuz yıl öncesinde kitapçılarda felsefe ve felsefe tarihi ile ilgili kitaplara çok ender olarak rastlanırken, son yıllarda neredeyse sadece felsefi eserler satan kitap mağazalarını görmek garip karşılanmaz hale gelmiştir.

Felsefe tarihi, felsefeye ilgi duyanların ilk okumaları gereken eserler arasındadır. Bundan dolayı, hem felsefe bölümlerinde okutulabilecek bir ders kitabı mahiyetinde ve hem de bu alana ilgi duyanların ilgilerine karşılık vermek üzere resimli bir felsefe tarihi hazırladık. Filozofların temsilî resimlerini, kitaba hem bir hareketlilik kazandırması, hem de ismi geçen filozofların, okuyucunun hayalinde canlanmasını düşünerek koyduk. Diğer taraftan kitaba, bahsi geçen filozofların eserlerinden seçme okuma parçaları yerleştirdik. Böylece okuyucunun sadece bizim aktardıklarımızla yetinmeyip, filozofların kendi eserlerinden

pasajlar görmesini ve nihayetinde filozofların kendi eserlerine yönelebileceklerini ümit ettik.

Kitapta, herkesin anlayabileceği bir üslup kullanmaya özen gösterdik. Böylece hem bu alana yeni ilgi duymaya başlayanlara hem de konu hakkında bilgi sahibi olanlara hitap etmeyi amaçladık. Çalışmamızın felsefe meraklılarına fayda sağlayacağını umuyoruz.

Erzurum 2011

Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN - Prof. Dr. Osman ELMALI